

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Pastuszko

Robert Burek (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa W. S.

przeciwko D. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 5 czerwca 2024 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 2 sierpnia 2006 r., sygn. VII Nc 3541/06

1. uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Bytomiu;

2. znosi wzajemnie koszty postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną.

Robert Burek (ławnik Sądu Najwyższego) Paweł Czubik Grzegorz Pastuszko

UZASADNIENIE

Pismem z 27 września 2023 r. Prokurator Generalny wywiódł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu 2 sierpnia 2006 r., VII Nc 3541/06, w sprawie z powództwa P.P.H.U. „W.” przeciwko D. S. – o zapłatę.

Działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1093; dalej jako: „ustawa o SN”) z uwagi na naruszenie zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, tj. zasady zaufania obywatela do państwa, a w konsekwencji pewności co do prawa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego, które winno być rozumiane nie tylko formalnie, jako przewidywalność działań władzy publicznej, ale także jako skuteczne zabezpieczanie dóbr życiowych człowieka i jego interesów i realizację prawa do sądu, w tym szczególnie ochrony konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, Prokurator Generalny zaskarżył ww. nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym wydany przez Sąd Rejonowy w Bytomiu 2 sierpnia 2006 r., VII Nc 3541/06 – w całości.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o SN Prokurator Generalny zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 2 i art. 20 oraz w art. 45 ust. 1 oraz art. 76 Konstytucji RP, takich jak zasada zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, społecznej gospodarki rynkowej oraz prawa obywatela do sądu, wyrażającego się w prawie do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i rzetelności procesu oraz ochrony konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, co nastąpiło w wyniku braku zbadania przez Sąd – przy wydawaniu nakazu zapłaty przeciwko zobowiązanej, potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy z 22 grudnia 2005 r., z której wynikało zobowiązanie się pożyczkobiorcy do zwrotu kwoty pożyczki 500,00 zł wraz

z odsetkami umownymi w wysokości 20,00 zł za każdy dzień zwłoki, tj. 4% dziennie, a w konsekwencji przez wydanie nakazu zapłaty, podczas gdy zapisy w zakresie odsetek o charakterze lichwy, naruszały zasadę swobody umów z art. 353¹ k.c., były sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a przez to nieważne na zasadzie art. 58 § 2 k.c. i wskazywały na bezzasadność powództwa w tej części, uniemożliwiając tym samym wydanie nakazu zapłaty,

- nieuwzględnienie konsumenckiego charakteru rozpoznawanej sprawy, niezbadanie przez Sąd z urzędu potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy, z której wynikało zobowiązanie, w sytuacji, gdy oprocentowanie pożyczki zostało ustalone na poziomie zabronionym przez prawo i w sposób istotny naruszało równowagę kontraktową na niekorzyść pozwanej i implikowało obowiązek zbadania przez Sąd jej postanowień i skierowanie sprawy do rozpoznania w postępowaniu zwyczajnym, zaś zaniechanie powyższego skutkowało bezpodstawnym wzbogaceniem się strony powodowej, a także godziło w prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami określonymi przez art. 45 ust. 1 Konstytucji RP jako sprawiedliwości proceduralnej mającej zapewnić pozwanej rzetelność prawa do sądu i pozbawiło stronę pozwaną skutecznej ochrony przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi wynikającymi z art. 7 ust. 1 Dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich (Dz.Urz.U.E.L. 1993.95.29);

II. naruszenie w sposób rażący:

- prawa materialnego, tj. art. 353¹ k.c. w zw. z art. 58 § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 5 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że umowa o pośrednictwo finansowe z 22 grudnia 2005 r. zawarta pomiędzy powodem W. S. a D. S., na podstawie której pożyczkobiorca zobowiązał się do zwrotu kwoty pożyczki wraz z odsetkami umownymi w wysokości 20,00 zł za każdy dzień zwłoki, tj. 4 % dziennie, jest w całości ważna, jako zgodna z zasadą swobody umów, podczas gdy jej treść i cel z uwagi na regulacje dotyczące zastrzeżenia wysokości odsetek mających charakter lichwy są sprzeczne z celem i naturą umowy pożyczki, a także z zasadami współżycia społecznego i w tym zakresie umowa jest nieważna na zasadzie art. 58 § 1 i 3 k.c. w zw. z art. 5 k.c., jako sprzeczna z ustawą,

- prawa procesowego, tj. art. 499 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 498 § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym na dzień orzekania, przez ich niewłaściwe zastosowanie i orzeczenie w postępowaniu upominawczym zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez pozwaną kwoty 500,00 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 20,00 zł za każdy dzień zwłoki, tj. 4% w stosunku dziennym (1460% w skali roku), podczas gdy z treści pozwu, a nadto dołączonej do niego „umowy pośrednictwa finansowego” w sposób oczywisty wynika, że roszczenie skierowane wobec D. S. w zakresie żądania we wskazanej wysokości odsetek było oczywiście bezzasadne, albowiem było nieważne na zasadzie art. 58 § 1 i 3 k.c., jako sprzeczne z przepisem art. 353¹ k.c. i art. 5 k.c., nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym nie mógł więc być wydany,

III. rażące naruszenie prawa materialnego, tj. art. 22¹ k.c., poprzez jego niezastosowanie do pozwanej jako konsumenta, w sytuacji kiedy z okoliczności sprawy nie wynika, żeby dokonana przez nią czynność prawna – zawarcie z powodem umowy o pośrednictwo finansowe z 22 grudnia 2005 r. była związana z działalnością gospodarczą lub zawodową pozwanej.

W oparciu o powyższe zarzuty – rozwinięte następnie w uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej – Prokurator Generalny wniósł na zasadzie art. 91 § 1 i art. 95 pkt 1 ustawy o SN o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 2 sierpnia 2006 r., VII Nc 3541/06, w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi z pozostawieniem rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny przedstawił stan faktyczny i prawny sprawy. Jak wskazał, 22 grudnia 2005 r. w B. D. S. jako zleceniodawca zawarła z firmą P.P.H.U. „W.” jako zleceniobiorcą „umowę o pośrednictwo finansowe”, na podstawie której zleceniobiorca zobowiązał się do podjęcia działań prowadzących do zawarcia przez zleceniodawcę umowy o pożyczkę gotówkową. W § 6 tej umowy strony ustaliły, że wynagrodzeniem zleceniobiorcy za czynności wymienione w § 1 i § 2 umowy jest kwota 500,00 zł płatna do dnia 23 stycznia 2006 r. Kolejne, kluczowe postanowienie umowy miało treść: w przypadku niedokonania zapłaty w terminie określonym w § 6 niniejszej umowy, strony ustalają odsetki umowne. W takim przypadku „zleceniodawca zobowiązuje się do zapłaty

odsetek umownych w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia poczynawszy od dnia 24 stycznia 2006 r. do dnia zapłaty”. W dniu 23 grudnia 2005 r. na dokumencie umowy D. S. złożyła dodatkowe oświadczenie, w którym potwierdziła wykonanie umowy. D. S. otrzymała od W. S. kwotę 500,00 zł „do ręki”, którą miała zwrócić do dnia 23 stycznia 2006 r. Wobec nieuiszczenia przez D. S. wynagrodzenia wobec ww. firmy, wierzyciel złożył pozew do Sądu Rejonowego w Bytomiu o zapłatę kwoty 500,00 zł wraz z odsetkami umownymi wynikającymi z § 7 umowy. Nakazem zapłaty z 2 sierpnia 2006 r. Sąd Rejonowy w Bytomiu nakazał pozwanej D. S. zapłatę kwoty 500,00 zł z umownymi odsetkami w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia poczynawszy od dnia 24 stycznia 2006 r. oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania.

Nakaz zapłaty nie został zaskarżony i 24 sierpnia 2006 r. Sąd Rejonowy w Bytomiu uznał jego prawomocność zaopatrując go w klauzulę wykonalności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem zaskarżone orzeczenie, tj. prawomocny nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym z 2 sierpnia 2006 r., VII Nc 3541/06, wydany przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyroki Sądu Najwyższego z: 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; 13 stycznia 2021 r., I NSNk 3/19). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dają się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21).

W piśmiennictwie zauważa się, że z formalnego punktu widzenia skarga nadzwyczajna należy do nadzwyczajnych środków zaskarżenia o złożonym charakterze (T. Ereciński, K. Weitz, Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych, Przegląd Sądowy 2019 r., Nr 2, s. 8). Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie prowadzi do wniosku, że skarga jest dopuszczalna, co otwiera możliwość jej merytorycznego rozpoznania.

Przechodząc do zasadniczych rozważań Sąd Najwyższy wskazuje, że konfrontacja zaskarżonego nakazu zapłaty z zarzutami skargi nadzwyczajnej, a przyjmując szerszą perspektywę – ze standardami nie tylko demokratycznego państwa prawnego, ale nawet państwa w najogólniejszym ujęciu cywilizowanego, musi prowadzić do wniosku o bezprawnym charakterze wydanego przez Sąd Rejonowy w Bytomiu orzeczenia. Stopień szkodliwości społecznej skutków, jakie wytworzone zostały w związku z wydaniem i uprawomocnieniem się spornego nakazu zapłaty, pozwala jednoznacznie stwierdzić jak ważną instytucją dla obrotu prawnego jest skarga nadzwyczajna (art. 89 i n. ustawy o SN).

W niniejszej sprawie bez wątpienia mamy do czynienia z tzw. lichwą. Przypomnieć należy, że należność główna wynikająca z „umowy o pośrednictwo finansowe” (k. 4 akt zasadniczych sprawy) kształtowała się na poziomie 500,00 zł. Zasądzenie zaskarżonym nakazem zapłaty odsetek na poziomie 20,00 zł dziennie oznacza, że wynosiły one w stosunku dziennym – 4%, zaś w stosunku rocznym

– 1460 %. Bezrefleksyjne zasądzenie takich odsetek przez Sąd Rejonowy w Bytomiu naruszyło nie tylko prawo, ale także elementarne zasady współżycia społecznego.

Ze względu na niesporządzenie uzasadnienia sporego nakazu zapłaty (także już po wniesieniu skargi nadzwyczajnej z uwagi na przejście sędziego referenta w stan spoczynku), niemożliwym jest obecnie poznanie motywów, którymi kierował się Sąd wydając orzeczenie.

Sąd Najwyższy podkreśla, że w pierwszej kolejności powinnością Sądu Rejonowego było skonstatowanie, że rozpatrywane zobowiązanie naruszać może choćby art. 353¹ k.c., zgodnie z którym strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. W odniesieniu do odsetek wynikających z umowy pożyczki, Sąd Najwyższy w wyroku z 23 czerwca 2005 r., II CK 742/04, wskazał: „umowa pożyczki ze swej natury służy przede wszystkim interesowi pożyczkobiorcy, ale może także pożyczkodawcy zapewniać wymierne korzyści, z reguły w postaci odsetkowej. Umowa w tym względzie nie może być wolna od oceny z zastosowaniem kryteriów, o których mowa w art. 353¹ k.c. W przeciwnym wypadku mogłoby to bowiem oznaczać – w skrajnych sytuacjach – przyzwolenie na wypaczenie sensu umowy w aspekcie charakteru stosunku prawnego tą umową ukształtowanego, zarówno z punktu widzenia zasady ograniczenia swobody kontraktowej, jak i granic wykonywania prawa podmiotowego. W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 85/00, Sąd Najwyższy przyjął, iż zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej niemającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej może być sprzeczne z zasadami współżycia społecznego”. Poglądy te zachowują aktualność także w rozpatrywanej sprawie, gdzie zawarta „umowa o pośrednictwo finansowe” była prawdopodobnie w swej istocie – zwykłą umową pożyczki.

W warunkach tak rażącego naruszenia zasad swobody kontraktowania oraz współżycia społecznego, Sąd Rejonowy powinien – biorąc pod uwagę treść art. 499 pkt 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie orzekania („nakaz zapłaty nie może być wydany, jeżeli według treści pozwu roszczenie jest oczywiście bezzasadne”) –

zastosować art. 498 § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym w tej dacie („w razie braku podstaw do wydania nakazu zapłaty przewodniczący wyznacza rozprawę, chyba że sprawa może być rozpoznana na posiedzeniu niejawnym”).

W świetle powyższych wywodów Sądu Najwyższego, które ze względu na oczywistość naruszenia prawa i zasad współżycia społecznego w niniejszej sprawie zostały ograniczone do niezbędnego minimum, uznać należy, że wydanie przez Sąd Rejonowy w Bytomiu nakazu zapłaty było niedopuszczalne, a sprawa winna być skierowana do rozpoznania w trybie zwykłym (zasadniczo na rozprawie). Sąd Rejonowy naruszył swym postępowaniem liczne zasady konstytucyjne, tj. m.in. dyrektywę szczególnej ochrony konsumentów (art. 76 Konstytucji RP), zasadę prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP), a nade wszystko – kluczową dyrektywę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 ustawy zasadniczej).

Ponownie rozpatrując powództwo, Sąd Rejonowy dokona jego wszechstronnej analizy, biorąc pod uwagę relewantne przepisy prawa materialnego i procesowego oraz poglądy Sądu Najwyższego wyrażone powyżej.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, uchylił w całości nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w Bytomiu z 2 sierpnia 2006 r., VII Nc 3541/06, i sprawę przekazał temu Sądowi do ponownego rozpoznania. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN.

Zdanie odrębne od orzeczenia i uzasadnienia złożył Robert Burek (ławnik Sądu Najwyższego)

[SOP]

[ms]